

KAPITOLA XIII

Jednou se mě během rozhovoru v televizi moderátor zeptal: „Richard, jaké to je vydělat milion dolarů?“

Usmál jsem se: „Pane, já jsem vydělal milion dolarů už v šestnácti letech.“

To ho samozřejmě překvapilo: „Bylo vám šestnáct a vydělal jste milion dolarů?“

Kývl jsem: „Samozřejmě.“

Byl překvapený: „Chlape, myslel jsem, že jste vyrůstal daleko na jihu?“

„To jsem taky vyrůstal,“ souhlasil jsem.

„Tak jak jste mohl proboha vydělat milion dolarů?“

Usmál jsem se: „Sakra, vydělal jsem víc než milion. Víím to, protože jsem pracoval pro bohaté bělochy, kteří si kupovali velké domy, velká pole a velká auta. Vlastně si kupovali celá města, když na to přijde. Já jsem vydělal milion. Oni si jenom nechali můj podíl.“

* * *

Když jsem se po tolika letech vracel do Shreveportu, byla to ta nejvhodnější chvíle, abych se zamyslel nad svým životem a nad svými plány. Dřív byl Shreveport celý můj svět. Než jsem odsud odjel, nikde jinde jsem nebyl. Teď jsem bydlel ve velkém městě na severu. Na co jsem tam přišel? Svět se nezměnil. Rasová nenávisť, kterou jsem zakoušel jako dítě, tu byla úplně stejná. Jediné, co se změnilo, jsem byl já sám. Vracel jsem se do Shreveportu s penězi, které jsem ušetřil,

a s hrdostí na sebe samého, kterou jsem si v sobě vypěstoval. Díky dvěma zaměstnáním, jež jsem během těch víc než pěti let vykonával, jsem si našetřil tolik peněz, že jsem mohl začít uvažovat o založení vlastní firmy.

Další podstatnou změnou bylo moje vzdělání. Škola změnila můj způsob myšlení i jednání. Kromě toho, že jsem se tu naučil hodně věcí o podnikání a načerpal poznatky z různých zajímavých knih, jsem se naučil taky sebeovládání. Naučil jsem se, jak se vyhybat konfliktům. Dokázal jsem lépe porozumět lidem a jejich chování. Uměl jsem je porazit tím, že jsem vyložil na stůl argumenty. Doby, kdy jsem jim předtím nejprve pro jistotu omlátil hlavu o stůl, minuly.

Jsem filozof. Snažím se všechno pochopit. Zatímco jsem se blížil ke Shreveportu, začalo mi docházet, že když jsem byl dítě, nikdo si mě nevážil a že jsem si nevážil ani sám sebe. Moje bolest a nenávisť byly tehdy tak velké, že jsem byl ochoten umřít. Myslím, že jsem *chtěl* umřít. Teď jsem ale *chtěl* žít. Byl jsem stále ve válce, ale dokázal jsem se na svoji situaci podívat objektivně, bez zbytečné zášti. Jediné, co se nezměnilo, byla moje vášnivá povaha. I dnes velmi snadno vybuchnu a trvá mi dlouho, než se uklidním.

Rozuměl jsem sám sobě lépe než dřív. Dokázal jsem naslouchat druhým. Když jsem opustil Shreveport, byl jsem ustrašený kluk. Až se tam zase vrátím, budu se chovat jako muž? Cítil jsem se jako muž. Bylo mi jednadvacet. Měl jsem peníze. Posílal jsem je taky pravidelně domů rodině. Tohle jsem ostatně dělal už od sedmi let. Faktem bylo, že jsem se v Americe nedokázal cítit jako člověk. A ten pocit mám i dnes. Cítil jsem se být tím, za koho mě považovali běloši. Říkali mi, že jsem *negr*, a já jsem se přes tohle označení nedokázal přenést. Dodnes je mi to velmi nepříjemné. Cítil jsem se jako *negr* tehdy a cítím se tak dodnes.

Když jsem se v roce 1965 vracel do Shreveportu v krytém nákladním vagonu, jehož rytmické poskakování po kolejích mě zvolna uspávalo, uvědomil jsem si, že i navzdory všemu, co jsem se naučil, jsem se zatím ještě neosvobodil od strachu, který mě tu vždycky pronásledoval. Jak jsem taky mohl osvobodit? Od chvíle, kdy jsem opus-

til matčino lůno, se na mě snášela sprška výsměšných oslovení typu „negře“ nebo „chlapče“, bili mě, viděl jsem svého vlastního otce utíkat od rozzuřeného davu bělochů a nechat mě napospas. Musel jsem si přiznat, že navzdory všemu mému úsilí rasistická Amerika nepřestávala definovat moji vlastní identitu. A definuje ji do značné míry stále.

Lidé říkali, že doba se mění a že černoši budou žít brzy svobodně. Nikdy jsem tomu příliš nevěřil.

Hlavním důvodem, proč jsem se vracel domů, bylo, že jsem se chtěl matce omluvit za svůj neohlášený odchod. Chtěl jsem se jí omluvit taky za to, že jsem odešel bez jejího svolení a že jsem ignoroval její rady. Chtěl jsem ji požádat o požehnání před další cestou, na kterou jsem se chtěl vydat. Musel jsem své rodině a svým známým sdělit smutnou pravdu. Nejezděte do Chicaga. Není to tam stejné jako ve Shreveportu – je to tam ještě horší. Nemělo cenu utíkat před Ku-klux-klanem. Členové klanu byli prostě všude. To nebyla teorie, byl to způsob života. Často se mi zdálo, že člověk najde svobodu jenom v chladných rukách smrti.

Můj návrat domů byl velkolepý. Máma byla bez sebe šťastím, že mě vidí, vrhla se mi kolem krku a plakala. Vyprávěl jsem jí a svým sestrám o tom, co jsem zažil, povečeřeli jsme a šli jsme spát. Druhý den ráno jsem se ale probudil a zmítal se mnou neklid. Nemohl jsem odjet, aniž bych to tady trochu nepopíchnul. Cítil jsem, že tu mám určité poslání. Chtěl jsem, aby černoši ve Shreveportu začali myslet trochu jinak než předtím, aby si uvědomili, že jsou něco víc než jen bezcenní negři.

V tak malé čtvrti, jako byla naše Seedy Grove, se zpráva o mém příjezdu rozšířila rychlostí blesku. Přicházeli k nám různí lidé, aby se se mnou pozdravili a popřáli mi hodně štěstí. Čím víc jsem ale před nimi mluvil o občanských právech, tím víc se na mě dívali skrz prsty. Začalo se o mně říkat, že jsem potíživista. Byla to pro mě velmi nebezpečná situace. Když jsem byl sám a hlásal takové názory jako jednotlivec bez podpory širší skupiny lidí, byl jsem velmi zranitelný. Doslechl jsem se o jednom černošském zubaři, který žil na druhé straně města a který šířil podobné názory jako já. Členové Ku-klux-klanu mu prý do zá-

kladů vypálili ordinaci a vyhnali ho z města. Matka mi říkala, že asi padesát kilometrů od Shreveportu žije náš strýc, jenž prý taky s lidmi mluví o lidských a občanských právech. Nikdy jsme se ale nesetkali.

Začal jsem na ulicích zastavovat bělochy a klást jim různé otázky týkající se černochoů. „Myslíte, že budou černoši a běloši jednou chodit do stejných kostelů nebo do stejných škol? Myslíte, že si může vzít černocho bělošku? Viděl jste někdy, že by si běloška vzala černocho?“

Koukali se na mě jako na blázna. Dokonce i černoši považovali moje otázky za bláznivé. Matka mi jednou povídala, že potkala pana Macyho, což byl naší rodině nakloněný vedoucí prodejny A&P. Macy s ní chtěl mluvit a vypadal velmi ustaraně.

„Víš dobře, jak moc tě má rád a miluje tě, drahoušku,“ řekla mi.

„Vím, mami.“

„No. A říkal mi, že ses ho prý ptal, jestli si myslí, že jednou bude moc mít běloška dítě s černochem a nikomu to nebude vadit. Je to pravda?“

„Ano. Ptal jsem se ho na to,“ přikývl jsem.

„No. A on říkal, že by ses na takovýhle věci lidí radši neměl ptát. Je to moc nebezpečný. Nechtěj mě kvůli tomu radši ani pouštět do krámu nakupovat.“

„Ale proč?“

„Bál se, že to skončí tak, že znásilníš nějakou bílou holku. Říkal, že jestli odsud nezmizíš, určitě tě kvůli těm řečem zabijou. Říkal, že tě pak za to pověšej někde přímo v centru města.“

Nebylo tohle šílené? Pro něj rozhodně ne. V rámci jemu známého světa nemohly skončit řeči nějakého černocho o sexu s běloškou jinak než znásilněním. Jeden bělocho mi na otázku, jestli si běloška může vzít černocho, odpověděl: „Synku, jednou k tomu určitě dojde, ale já se toho už nedožiju a ty určitě taky ne.“

Kamkoli jsem přišel, tam jsem měl problémy. Komunita bělochoů mnou opovrhovala, protože jsem odmítal přijmout jejich nadřazenost. Moje činy nepřijímala s pochopením ani černá komunita. Moje řeči nesli nelibě, protože se báli, že jim můj boj zkomplikuje život. Přitahoval jsem potíže jako magnet. Když jsem stál jednou ve frontě

na trhu na východní 70. ulici, šel kolem jeden od pohledu omezený běloch, který měl na sobě konfedační košili a v ruce držel krabici s palačinkami značky Aunt Jemima. Když mě míjel, utrousil: „Hej, člověče. Místo toho, abys učil negry, že se maj postavit na vlastní nohy, bys je měl spíš učit, jak maj pro nás pilně pracovat.“ Šel rovnou k pultu a pokračoval: „Černý by neměli dělat nic jiného než pracovat na těch podělanejch polích, kam patřej.“

Místo abych se naštvál, jsem se mu to snažil vymluvit: „Myslíte, že jednou přijde doba, kdy se zbavíme všech předsudků?“ zeptal jsem se ho klidně.

Rozhněvaně vybuchl. „Jak jsi došel k tomu, že by se naše čistá rasa nechala zamořit takovejma špinavejma bastardama, jako jste vy?“

„Myslíte, že budou jednou černoši a běloši chodit do stejných škol a nebude jim to vadit?“

„Jen přes moji mrtvolu! Nikdy bych nedovolil svejm dětem, aby chodily do školy s přičmoudlíkama.“

Trval jsem na svém a chtěl jsem znát odpověď na další otázku: „Myslíte, že by černí a bílí měli chodit do stejného kostela?“

Odpověděl opět nasupeně: „Já se nemodlim k negerskému bohu. S negrama nechci dokonce ani bydlet v tom samým městě. Neznám bělocha, kterej by s váma chtěl bydlet v jedný ulici, protože smrdíte a jste k ničemu.“

V tu chvíli mojí pozornosti našťestí neušli jeho čtyři kamarádi, kteří se mě snažili nepozorovaně obestoupit. Všichni měli u pasu velké lovecké nože. Byli v přesile. Byl jsem zase ve Shreveportu a opět na mě číhalo nebezpečí. Udělal jsem tedy to co už tolikrát předtím.

Utekl jsem.

Zaslechl jsem jenom jejich jekot: „Chyťte ho, nebo zdrhne. Dejte tomu malýmu chicagskýmu negrovi za vyučenou!“

Zahnul jsem za roh 70. ulice a pustil se po St. Vincent na jih. Vešel jsem pomalu zadním vchodem do místní lékárny – tentokrát jsem výjimečně použil oficiální vchod pro černochoy. Asi za deset minut jsem viděl, jak kolem projel jejich nákladák. Naproti přes ulici byl obchod s bicykly. Na chodníku tam stála tři nová, nádherně

nastříkaná kola a na každém byl štítek s nápisem „NA PRODEJ“. Jedno jsem si vzal a ujel.

Když jsem ujížděl k domovu, uvědomil jsem si, že ve Shreveportu nemůžu zůstat už ani den, protože to je nebezpečné pro moji matku a sestry. Běloši mě začali nenávidět, protože jsem se snažil organizovat proti nim příslušníky svojí rasy. Černoši mě začali nenávidět, protože jsem se je snažil organizovat proti bělochům. Narušil jsem křehký mír a rozčeřil zatuchlou hladinu malého města. Obě strany si myslely totéž a ani jedna nedokázala změnit svoje postoje a názory.

Ještě než jsem stačil překročit práh našeho domu, srazil jsem se ve dveřích s matkou.

„Richarde, říkali, že si zase něco provedl. Jseš v pořádku?“

Poté co jsem jí všechno detailně popsal a omluvil jsem se, že jsem ji vyděsil, pronesla: „Vůbec jsem se nebála. Vim dobře, že máš po čertech dobrej start a že tě nikdo nedohoní. Nikdo tě přece eště nikdy nechytil.“

„Já vím, mami.“

Snažila se potlačit slzy, které jí začaly stékat po tvářích. Objala mě a řekla velmi tichým a jemným hlasem: „Ty lidi nikdy nezměníš, protože už jsou v tom bahně tak dlouho, že už si to ani neuvědomují. Tohle místo už není tvůj domov. Myslím, že nejlepší, co teď můžeš udělat, je odjet dřív, než tě zabijou. Chci, abys ze Shreveportu odjel co nejdřív. Večer ti sbalím nějaký jídlo na cestu a vyrazíš hned po večeři, jakmile se setmí.“

Měla pravdu. Člověk nemůže pomáhat lidem, kteří pomoc nechtějí. Tentokrát jsem ji poslechl. Měl jsem její svolení k odchodu, její požehnání, porozumění, lásku a vlídnost. Ten večer jsme se po večeři všichni modlili. Pokud si dobře vzpomínám, sestry se modlily, abych tu zůstal, ale máma je ujistila, že pro mě bude lepší, když odjedu. Všichni jsme pak šli na zadní verandu domu. Vzal jsem si pak batoh s oblečením a krabici s jídlem od mámy a přivázal jsem si je k rámu kola.

„Kam myslíš, že s tímhle vozítkem dojedeš?“ zeptala se máma.

Řekl jsem: „Pojedu do Kalifornie a myslím, že s tímhle tam možná i dojedu.“

Matka se usmála. „Možná že by bylo lepší jet autobusem, synáčku.“

Pak mi popřála šťastnou cestu, objala mě a rozplakala se. Sestry učinily totéž. Opustil jsem je a jel po špinavých ulicích až na předměstí. Mohlo mi sice puknout srdce, protože jsem zase opouštěl svoji rodinu, ale byl jsem zároveň šťastný, že odjíždím ze Shreveportu. Jak jsem projížděl večerními ulicemi, snažil jsem si uložit do paměti nějaký charakteristický výjev z tohoto města. Spatřil jsem tři staré černochoy, jak sedí na verandě a popíjejí víno, jako kdyby to byla voda. Opilost pro ně byla prostředkem, jak uniknout z tohoto šíleného světa. Zahnul jsem na špinavou ulici lemovanou rozbitými dřevěnými baráky s nepromokavými plachtami místo oken a s plechovými střechami. Na těchto kůlnách místy zely široké díry po prknech, které se už někdy dávno v minulosti poroučely k zemi, zatímco některá prkna trčela šikmo k nebi, jako kdyby se chystala spadnout.

Z oken visela potrhaná prostěradla a třepotala se v nočním větru. Přemohla mě zvědavost a zastavil jsem se u jednoho z otevřených oken a nahlédl dovnitř. Na podlaze ležel jeden muž, tři ženy a pět dětí. Spali. V rohu stál špinavý kbelík plný použitého nádobí, po němž se proháněly mraky brouků. Na kamnech stál špinavý hrnec plný červů. Když jsem šel dál, ze zadní hospodářské části domu se na mě vyvalil hnilobný zápach.

Chtěl jsem si na památku odnést nějaký výjev ze Shreveportu.

Měl jsem ho mít.

Moje matka mi řekla, ať jedu autobusem, ale já jsem zamířil rovnou na nákladové nádraží, kde jsem vykopal ze země peníze, které jsem tu měl ukryté pro případ, že budu muset město narychlo opustit. Okoukl jsem vlaky, jež stály v kolejišti, abych zjistil, který z nich je připraven k odjezdu. Všechny vlaky byly označené, a člověk tak mohl určit, odkud a kam jedou. Celkem snadno jsem objevil jeden, který měl jet na sever. Bylo to ale nebezpečné. Pokud by mě načapala železniční policie, čekal by mě velmi přísný trest. Černí pasažéři obvykle přišli o veškeré peníze, jídlo a byli všemožně ponižováni. Pracovníci železnice pak chyceného delikventa většinou předali šerifovi a následně

dovalo několik dní nucených prací na silnici. Člověka propustili teprve po několika dnech.

V té době Martin Luther King bojoval na celonárodní úrovni za práva černochů, já jsem ale – tváří v tvář násilí, které páchali běloši na černé rase – jeho doktrínu nenásilného řešení našich problémů nedokázal přijmout. V televizi jsem viděl, že na nás pouštěli psy a stříkali po nás vodními děly. Dokázal bych zakoušet příkoří a nemyslet přitom na odplatu? Tohle mi nikdy moc nešlo, ale tentokrát jsem se rozhodl, že to zkusím.

Rozhodl jsem se, že svoji cestu na západ prozatím odložím a že pojedu do státu Mississippi, kde jsem měl jednoho známého, který pracoval na různých projektech zaměřených na lidská práva. Chtěl jsem se k němu připojit. S několika přestupy jsem se k němu nakonec dostal a zapojil jsem se do práce jeho skupiny, jejímž cílem byl boj za volební právo černochů. Každý den jsme se ocitali v nebezpečných situacích. Museli jsme čelit nejrůznějším projevům násilí. Jednou, když jsme přišli do jedné černošské čtvrti, abychom mluvili s lidmi o volebním právu, nás tam už čekala početná skupina bělochů. Měli pálky, lahve, hole a cihly a nazývali nás negry.

Pamatuju si, jak jsem tenkrát poklekl na kolena a modlil se k Bohu, aby nám dal sílu se odsud dostat. Zatímco jsem klečel a modlil se, přišel ke mně malý bělošský kluk, vytáhl z kalhot penis a chtěl mě pomoci. Já zas vytáhl podomácky vyrobenou pistoli. Přispěchal ke mně ale jeden z mých kolegů a řekl mi, abych ji odložil.

Zasyčel jsem na něj: „Jestli mě pochytí, tak ho zastřelím.“

Nakonec se nám podařilo bez zranění uniknout, kolegové mě ale požádali, abych skupinu opustil, protože používám násilné metody. Věděl jsem, že to je pravda. Nedokázal jsem přijmout křesťanskou zásadu, že když mě někdo uhodí do jedné tváře, mám nastavit druhou. V mém případě to nikdy nefungovalo. Moje motto znělo „oko za oko, zub za zub“ a trval jsem na tom, že podle této zásady budu taky žít. Nemůžu být obět a nikdy jí nebudu. Alespoň ne ze své vlastní vůle. Martin Luther King, Malcolm X, Stokely Carmichael a další vůdci hnutí za lidská práva ukázali černochům nové vzorce chování, mlu-

vení a myšlení. Nastal čas, kdy jsme mohli být hrdí, že jsme černoši. Uvědomili jsme si, že máme něco, čím můžeme obohatit své okolí, svoje město, stát i celou zemi. Běloši museli začít počítat s tím, že existuje pár černochoů, kteří budou za svá práva bojovat.

Všichni černoši, jež jsem potkával, mi říkali, že se časy mění a že naší rase svitla nová naděje.

Ani dnes tomu příliš nevěřím.

Bez ohledu na to, jak moc jsem si přál, aby se pro nás svět jako celek změnil, jsem cítil, že moje největší vítězství jako občana tohoto státu bude můj osobní úspěch.

Bylo na čase, abych začal žít svobodně. Být svobodný a pustit se do svého vlastního podnikání.

Uvědomil jsem si, že už mě nikdo na světě – kromě mě samotného – nemůže zastavit. Rozhodl jsem se, že skočím na první vlak a rozjedu se do Kalifornie.